Johtaja Mari Pantsar, projektijohtaja Kari Herlevi, asiantuntija Leena-Kaisa Piekkari 28.2.2018

Vastausosoite: YmV@eduskunta.fi
Viite: Ympäristövaliokunnan asiantuntijakutsu ja kirjallinen lausuntopyyntö komission kiertotalouspaketista 20.2.2018

Asia: E 5/2018 vp Valtioneuvoston selvitys: Kiertotalouspaketti 2018

Sitran kannanotto Komission kiertotalouspakettiin 2018

Sitran visiona on Suomi, joka menestyy kestävän hyvinvoinnin edelläkävijänä sosiaalisessa, taloudellisessa ja ekologisessa ulottuvuudessa. Suomen menestys tulevaisuudessa riippuu keskeisesti kyvystämme vastata sekä globaalin talouden että ilmasto -ja kestävyyskriisin haasteisiin. Menestyminen edellyttää yhteiskunnan uudistumiskykyä -ja halua. Hiilineutraali kiertotalous rakentaa yhteiskuntaa, jossa hyvinvointi ei perustu ylikulutukseen tai fossiilisiin polttoaineisiin. Kiertotalous pyrkii maksimoimaan tuotteiden, komponenttien ja materiaalien sekä niihin sitoutuneen arvon kiertoa taloudessa mahdollisimman pitkään. Kiertotaloudessa tuotanto ja käyttö suunnitellaan siten, että materiaalit ja niiden arvo säilyvät kierrossa, jolloin syntyy mahdollisimman vähän hukkaa ja jätettä.

Kiitämme Eduskunnan ympäristövaliokuntaa mahdollisuudesta ottaa kantaa Komission tammikuussa julkaiseman kiertotalouspaketin 2018 sisältöön ja tavoitteisiin. Tällä lausunnolla Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra ottaa kantaa kiertotalouspaketin keskeisiin osiin, eli tiedonantoihin EU:n muovistrategiasta, kemikaali-, tuote- ja jätelainsäädännön rajapintojen tarkastelusta sekä kiertotalouden seurantakehyksestä. Pakettiin kuuluu lisäksi ehdotus alusjätedirektiivin muuttamisesta, josta laaditaan valtioneuvoston U-kirjelmä.

EU:n strategia muoveista kiertotaloudessa

Muovi on taloudessamme ja jokapäiväisessä elämässämme tärkeä materiaali, jolla on monia käyttötarkoituksia. Globaali muovin kulutus ja tuotanto kasvavat jatkuvasti ja tuotannon on arvioitu kaksinkertaistuvan tulevien 20 vuoden aikana. Muovijätteen kierrätyspotentiaali on pitkälti hyödyntämättä ja elinkaarensa päähän tulleesta muovista kierrätetään ja uudelleen käytetään alle kolmannes. Ympäristöön päätyy globaalisti hyvin suuria määriä muovijätettä.

Sitra katsoo, että EU:n muovistrategia sekä materiaalien kierrätykseen ja niiden sisältämien haitallisten aineiden hallintaan liittyvä kemikaali-, tuote- ja jätelainsäädäntöjen keskinäisten yhteyksien (rajapintojen) tarkastelu ovat kiertotalouden vauhdittamisen kannalta keskeisiä aloitteita. Nämä ovat kuitenkin vasta ensivaiheen avauksia muoviongelman hillitsemisessä ja asiaan tarvitaan tulevaisuudessa jatkotoimia niin kansallisella kuin EU-tasolla. Muovistrategia jättää vielä useita avoimia kysymyksiä.

EU:n muovistrategian tavoitteena on vähentää muovijätteen ja -roskan haitallisia vaikutuksia. Strategialla halutaan tehostaa muovin talteenottoa ja kierrätystä sekä tuotesuunnittelua, joka edistää muovituotteiden uudelleenkäyttöä ja kierrätystä. Strategian tavoitteena on myös riippuvuuden vähentäminen fossiilisista raaka-aineista, mihin eräänä ratkaisuna esitetään muoville vaihtoehtoisten raaka-aineiden käytön lisäämistä ja kehittämisen tukemista. Sitra pitää muovistrategian tavoitteita kiertotalouden toteutumisen näkökulmasta tarpeellisina ja kannustaa muovin kulutuksen vähentämiseen aina kun sen käyttäminen materiaalina ei ole tarpeellista ottaen huomioon käyttökohteen ominaisuudet ja tarpeet. Sitra pitää mm. biopohjaisten vaihtoehtoisten materiaalien käytön lisäämistä hyvänä asiana, kunhan niiden aiheuttamat ympäristövaikutukset koko elinkaarensa aikana ovat tarkasti tiedossa ja niiden käyttöä sovelletaan niille sopivissa käyttökohteissa. Onkin tärkeää luoda biopohjaisille muoveille selkeät yhteneväiset standardit ja sääntely. Lisäksi on tärkeää varmistaa niiden oikeanlainen keruu- ja käsittely, jotta voidaan välttää niiden

päätymistä ympäristöön. Tällä alalla tarvitaan kehitys ja innovointipanostuksia. On myös tärkeää huomioida käyttökohteet, joissa muovin käyttäminen on kokonaisuuden kannalta perusteltua (mm. elintarvikkeiden säilyminen). Kertakäyttöisen muovin kulutusta tulisi vähentää radikaalisti. Nyt julkaistu muovistrategia ei kuitenkaan vielä pureudu tarkemmin siihen, miten kertakäyttömuovien kulutukseen on tarkoitus puuttua, mutta lainsäädäntöpuolella on kuluvan kevään aikana odotettavissa komission esitys kertakäyttömuovien rajoittamisesta.

Muovistrategiassa ei ole tuotu tarpeeksi esiin muovin kulutuksen vähentämisen näkökulmaa. Kierrätettävyyden ja uudelleenkäytön tehostaminen tuotesuunnittelun kautta, muovipakkausten ja muovijätteen kierrätystavoitteiden tiukentaminen ja vaihtoehtoisten raaka-aineiden käytön lisääminen toki vähentävät syntyvän muovijätteen määrää ja muovin valmistuksen neitseellisten raaka-aineiden kulutusta, mutta muovin kulutusta tulisi tarkastella laajemmasta näkökulmasta. Kysynnän vähentämiseen voidaan vaikuttaa lisäksi esim. kannustamalla kestävämpään kulutukseen (vrt. esim. kertakäyttökulttuuri), tukemalla jakamistaloutta ja -alustoja, sekä kokonaisuutena siirtymällä kohti palvelutaloutta tuotteiden valmistuksen sijaan. Näillä toimilla voidaan laajemmin vaikuttaa siihen, että muovia tai sen vaihtoehtoisia materiaaleja kulutetaan vähemmän. Muovistrategia keskittyy lisäksi vahvasti muovipakkausjätteen, kertakäyttömuovien ja mereen joutuvien muovijätteiden vähentämiseen. Vaikka pakkausjäte muodostaa suuren osan EU:n kokonaismuovijätteestä, ja Sitra pitää hyvinä ja tärkeinä EU-tason toimia muovipussien käytön vähentämiseksi, sekä lainsäädäntöaloitetta koskien kertakäyttöisiä muoveja, olisi tärkeää käsitellä muovia kokonaisuutena systeemitasolla ja miettiä ratkaisuja, joilla voidaan mahdollistaa muovin kulutuksen ja tuotannon pienentäminen kokonaisvaltaisemmin ja välttää tätä kautta jätteen syntymistä. Osaoptimointia tulisi välttää aina kun mahdollista. Näin voidaan tehokkaimmin puuttua muoviongelmaan.

Vaikka EU:ssa kierrätetään vain alle kolmannes syntyvästä muovijätteestä, on sen muovin kierrätysaste korkein koko maailmassa. Tällä hetkellä muovin arvo säilyy ketjussa hyvin huonosti, mihin pyritään vaikuttamaan nyt julkistetun muovistrategian kautta, joka vahvistaa EU:n edelläkävijyyttä muoviongelmaan puuttumisessa. Sitra kokee merkittävänä asiana, että EU jatkaa tulevaisuudessakin kansainvälisten toimien tukemista, sekä edistää parhaita käytäntöjä maailmanlaajuisesti ja tukee jätteiden syntymisen parempaa ehkäisyä ja parempaa jätehuoltoa kaikkialla maailmassa.

Kertakäyttömuovien rajoittamiseksi on odotettavissa komission lainsäädäntöaloite ja muovistrategiassa on esitetty mm. mikromuovien käytön rajoittamista tuotteissa. Myös ainakin jätelainsäädäntöön on odotettavissa muutoksia. Kiertotalouspaketissa ei oteta tarkemmin kantaa, millaisilla taloudellisilla ohjauskeinoilla voitaisiin mm. vaikuttaa muovin kysyntään, tuotantoon ja kierrätettävyyteen, mikä on selkeä puute. Sitra näkee taloudelliset ohjauskeinot erittäin tärkeänä. Niiden tarkastelua on syytä tehdä osana kiertotalouden ohjauskeinojen kokonaisuutta ja miettiä ja toteuttaa kokonaisuuden kannalta tehokkaimmat ja toimivimmat kannusteet ja toimenpiteet. Taloudellisella ohjauksella voidaan merkittävästikin vaikuttaa muovin kysyntään ja kierrätettävyyden lisäämiseen, mutta keinojen on oltava linjassa ja tuettava muita kiertotalouden edistämisessä käytettäviä keinoja ja niiden vaikuttavuutta. Myös muuta kuin taloudellista ohjausta ja/tai lainsäädäntöä on syytä harkita aina kun se on tarkoituksenmukaista ja mahdollista.

Sitra pitää erittäin tärkeänä, että muovistrategiassa on vahvasti esillä innovaatioiden ja investointien tukeminen kiertotalouden edistämiseksi. Ainoastaan tarjoamalla tuntuvaa rahoitusta ja tukea toimijoille, voidaan vauhdittaa strategian toteutumisen kannalta elintärkeiden uusien innovaatioiden syntymistä ja niiden kautta luoda ratkaisuja muoviongelman kokonaisvaltaiseksi ratkaisemiseksi. Onkin hyvin tärkeää, että olemassa olevien tutkimus- ja kehitysrahoitusmahdollisuuksien rinnalle on tuotu myös lisärahoitusta, joka on suunnattu muovistrategian kannalta ensisijaisten toimenpiteiden rahoittamiseen.

Lopuksi, Sitra näkee erittäin tärkeänä, että yllä mainitut toimenpiteet toteutetaan ripeästi ja kunnianhimoisesti, sillä globaali muovihaaste on nopeasti laajenemassa hallitsemattomalle tasolle.

Muovin valmistusprosessi aiheuttaa myös huomattavia ilmastopäästöjä, vaikka muovin valmistukseen käytetty energia tuotettaisiin nollapäästöisesti. Öljypohjaisen muovin kiertotalous onkin hyvin tärkeää myös ilmastonmuutoksen hillinnässä. Sitra julkaisee asiaan liittyvän kansainvälisen selvityksen huhtikuussa 2018.

Materiaalien kierrätykseen ja niiden sisältämien haitallisten aineiden hallintaan liittyvä kemikaali-, tuote- ja jätelainsäädäntöjen keskinäisten yhteyksien (rajapintojen) tarkastelu

Tiedonannon teemoina ovat haitallisten aineiden jäljitettävyys (jätteenkäsittely ja kierrätykseen valmistelu), huolta aiheuttavat aineet kierrätysmateriaaleissa, jotka ovat nykyään kiellettyjä tuotteissa, sekä tähän liittyvät kilpailukykynäkönäkökohdat, ei-enää-jätettä -tulkinnan (End-of-Waste) ja toimeenpanon harmonisointi sekä haitallisten aineiden ja vaarallisten jätteiden luokitusten parempi yhteensovittaminen. Sitra pitää tiedonannon teemojen ratkaisemista ja EU-tasolla sekä kansallisesti yhtenäisten tulkintojen ja luokittelujen harmonisointia erittäin tärkeänä. Tärkeitä muovin kierrättämiseen liittyviä teemoja ovat kierrätysmuovin laadun varmistaminen, sekä sen sisältämien komponenttien ja haitallisten aineiden tunnistaminen ja jäljitettävyys. Kierrätysmuovin kilpailukykyyn suhteessa neitseellisistä raaka-aineista valmistettuun muoviin liittyy useita laadullisia epävarmuuksia, jotka liittyvät paitsi kierrätysmuovin turvallisuuteen ja käyttäjien ennakkoluuloihin sen laadusta, myös sen toiminnallisuuteen tietyissä käyttökohteissa. Terveysnäkökohtien huomiointi on erityisen tärkeää kierrätysmuovin käyttämisessä mm. elintarvikealalla.

Tiedonannon teemat sisältävät hyviä avauksia edellä mainittuihin epävarmuuksiin ja kilpailukykykysymyksiin liittyen, ja niiden osalta on nostettu esiin tärkeitä kysymyksiä ja ratkaistavia seikkoja. Ratkaisuja esille nostettuihin haasteisiin olisi kuitenkin voitu esittää laajemminkin. Edellä mainittujen teemojen yhteensovittamisessa muovin kierrätykseen liittyen ja kierrätysmuovin laadun varmistamiseksi tarvitaankin nyt ehdotettujen toimien lisäksi muitakin toimenpiteitä.
Sitra kannustaa mahdollisuuksien mukaan selkeisiin yhtenäisiin standardeihin liittyen kierrätysmuovien ominaisuuksiin, joilla voidaan taata kierrätysmuovin laatu ja kilpailukykyisyys. Sitra kokee myös tärkeänä selkeän EU-tasoisen yhtenäisen ohjeistuksen ja vaatimukset liittyen huolta aiheuttaviin aineisiin kierrätysmateriaaleissa, sekä ei-enää-jätettä tulkintoihin. Kierrätystä haittaavien aineiden korvaaminen muilla aina kun se on mahdollista parantaa kierrätysmuovin laatua ja kilpailukykyä. Tärkeää on myös muovistrategiassa mainittu muovien arvoketjun yhdentäminen, jotta saadaan kytkettyä kierrätettävyys yhä vahvemmin osaksi arvoketjua. Tässä tarkastelussa on kuitenkin tärkeää huomioida muovien toiminnallisuus ja sen säilyttäminen. Kilpailukyvyn lisäämisen kautta voidaan vahvistaa kierrätettyjen ja innovatiivisten muovien markkinoiden toimintaa ja tätä kautta lisätä kierrätysmuovin hyödyntämistä raaka-aineena.

Kiertotalouden seurantakehys

Osana kiertotalouspakettia komissio otti käyttöön myös seurantamittariston. Komissio ei aio täydentää sitä uusilla mittareilla lähivuosina, vaikka kehittämistyötä uusista mittareista voidaan jäsenmaissa ja Eurostatissakin käynnistää. Sitra pitää seurantaa ja sen mahdollistavien indikaattorien ja mittariston jatkuvaa kehittämistä keskeisenä, jotta voidaan arvioida olemassa olevien ja uusien toimien toimivuutta ja vaikuttavuutta. Nykyiset tietoaineistot ja mittarit eivät ole riittäviä kuvaamaan kiertotalouden edistymistä. Tämän johdosta jatkuvan kehittämisen lisäksi tarvitaan pitkäjänteistä mittareiden ja tarvittavien aineistojen kehitystyötä – näin voimme tulevaisuudessa paremmin mitata esimerkiksi komplekseja materiaalivirtoja. Digitaalisuus (mm. tekoäly), sekä erilaisten sensoreiden käyttöönotto tuovat mukanaan uusia tietoaineistoja ja tiedon soveltamistapoja – näistä tulee olemaan hyötyä myös kiertotalouden etenemisen mittaamisessa, etenkin ruohonjuuritasolla.